

UN ELOGI POÈTIC LLATÍ DE L'AUSA ROMANA EN EL SEGLE XVII

per Josep CLOSA I FARRÉS

Una expressió molt feliç referent a la labor cultural de Roma hom la pot trobar a l'obra de Strabó, concretament en el seu elogi de la cultura llatina com a signe de civilització¹. Roma havia estat al llarg dels segles, sobretot civilització, i així ho comprenien també els escriptors lletrats del segle XVIIè com Pere de Marca. A més de la seva famosa obra monumental historiogràfica titulada *Marca Hispanica*², veritable font del passat històric antic i medieval de Catalunya, hom pot llegir algunes altres obres històriques; tanmateix, algun dels seus escrits, possiblement considerats com obres de menor importància, no són tan conegudes. Així, en els darrers anys del segle passat, durant l'època del famós bisbe Morgades i poc després de la troballa del famós temple romà de Vic l'any 1882, fins aleshores amagat dins el complex arquitectònic del castell de la casa nobiliària dels Montcada, que havia sofert diferents modificacions, unes recerques a la Biblioteca Nacional de París, en concret al famós «fons Baluze», van permetre trobar unes composicions llatines en vers inèdites, on figurava una poesia de Pere de Marca dedicada a la ciutat de Vic³ i a la persona del seu jurista Petrus Joannes Marengesius, amic i un dels anfitrions de Pere de Marca a la seva estada a la ciutat⁴. Aquesta composició escrita en correcte llatí poètic, fins aleshores inèdita, ha tingut fins el moment present una difusió molt

1. STRABO, *Geographia* II.5.26

2. Cf. *Marca Hispanica | sive | Limes Hispanicus | hoc est, | Geographica & historica descriptio Cataloniae, | Ruscinonis, & circumiacentium populorum | auctore illustrissimo viro PETRO DE MARCA | Archiepiscopo Parisiensi | Parisiis | apud Franciscum Muguet. Regis & illustrissimi | Archiepiscopi Parisiensis Typographum | MDCLXXXVIII | Cum Privilegio Regis*. Aquesta obra ha estat reeditada recentment: PETRUS DE MARCA, *Marca Hispanica*, Barcelona, Editorial Base, 1972.

3. El descobriment va ésser realitzat per C. BAUDON DE MONY, estudiant els Armoires de Baluze. *Bibliothèque Nationale de Paris*, vol. 110, fols. 18 i ss. El text llatí va ésser divulgat per primera vegada a Catalunya per l'ltre. canonge i historiador de Vic, D. J. COLLELL. Cf. *Episcopologio de Vich, escrito a mediados del siglo XVII por el Deán D. Juan Luis de Moncada. Publicado por vez primera con una noticia biográfica y adiciones* D. Jaime COLLELL, *Canónigo*, Biblioteca Històrica de la Diócesis de Vich, vol. III, tomo II, Vich. Imp. de R. Anglada, 1894, pp. XLVI-LI, esp. pp. L-LI.

4. COLLELL, *op. cit.*, p. XLVII.

limitada i no figura, malgrat el seu interès, a la nova edició del famós tractat de la Marca Hispànica.

*Ausona Romanis quondam exornata colonis
Ausona Romanae prima togae ...*

amb aquests dos versos Pere de Marca dona inici al seu poema evocador de la història antiga de la ciutat de Vic des de la seva entrada a les lletres romanes gràcies a l'obra civilitzadora de Roma, fins a la posterior època de dominació sarraïna i a la restauració i nou esplendor amb Carlemany i els seus descendents⁵. El poema presenta un conjunt de trenta-dos versos, agrupats en setze dístics elegíacs, escrits segons les tendències pròpies de la poesia neo-llatina post-humanística del segle XVIIlè europeu. Així, doncs, hom pot descobrir a la seva primera part (vv. 1-10) una palesa imitació virgílica de la descripció de la ciutat de Carthago, que figura en el llibre primer de l'Eneida, escrita en versos hexàmetres, evocació seguida per Pere de Marca com a model literari per a la seva pròpia advocació a l'antiga Auso d'època romana⁶. A la segona part del poema (vv. 11-32) les reminiscències poètiques llatines esdevenen d'una gran complexitat i formen com un tapís historiogràfic, on la tradició literària llatina apareix representada tot donant vida a l'evocació històrica de l'antiga ciutat de Vic a l'època medieval. El poeta model és, com a la primera part, Virgili, tanmateix, en els versos dedicats als sarraïns, el model seguit és la poesia de Lucanus⁷ i, per contrast, no falten tampoc les reminiscències arcaïtzants, recurs èpic ja present en Virgili, de forma que la figura de Carles el Calb, fill de Carlemany, és evocada associant-la poèticament a la figura llegendària d'Escipió l'Africà, immortalitzat per la tradició poètica i històrica llatina antiga⁸ i, de nou, per la poesia humanística, concretament per Petrarca en el seu famós poema titulat Africa. Les reminiscències poètiques d'Ovidi, Lucà, Horaci i altres fonts diverses, des de la poesia de Lucili fins a expressions de la prosa de Ciceró o la poesia del llatí tardà representada per Sidoni Apol·linar, poeta contemporani de les invasions germàniques, donen un especial color poètic a tot el conjunt de la segona part del poema, que tindria una aportació més personal, en contrast amb la primera

5. Cf. Eduard JUNYENT, *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona, 1976; R. ORDEIG I MATA, *Els orígens històrics de Vic. (Segles VIII-X)*. Publicacions del Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic 1981.

6. A fi de facilitar la verificació, s'inclouen a continuació els dos textos:

VERGILIUS, *Aen. I*, vv. 12
*Vrbs antiqua fuit Tyrïi tenuere coloni
Karthago ...*
*hic illius arma,
hic currus fuit, hoc regnum dea gentibus esse,
si qua fata sinant...*
*Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
audierat, Tyriasq'olim quae verterat arces ...
venturum excidio Libyae...*

RESPONSUM DOMINI DE MARCA
*Ausona Romanis quondam exornata colonis
Ausona Romanae gloria prima togae.
Legibus invicti iam cesserat Ausona fati
Et dederat duro colla premia iugo...*

*Excidium felix! ...
Excidium felix iterum ...*

7. Per contrast a l'expressió virgílica *Maurusia gens* (*Aen. IV*, 206-207) amb presència de la forma grega, Petrus de Marca als versos 5 i 8 del seu poema segueix la tradició de Lucanus i Juvenal amb la forma llatina: *...Hispanas Maurus qui perdidit urbes... | ...Mauri foeda superstitio*. Cf. *Juv.* XI.125 o *Luc. IV.678*.

8. Pere DE MARCA, v. 15 escriu: *Princeps Ausoniae cum tristia busta misertus*. La forma *misertus*, participi passat en lloc de *miseritus* evoca Scipio Africanus. Cf. *Macrobius, Sat. II.10*.

part, de tendència més imitativa del model virgilià⁹. Així, doncs, l'evocació poètica de la ciutat de Vic i el seu passat antic i medieval per part de Pere de Marca segueix amb fidelitat erudita els models literaris llatins consagrats per la tradició, encara que, com a mostra de la vitalitat del llatí a la seva pròpia època, no dubta a incloure en ritmes quantitativs i classicistes termes del llatí medieval, tant de l'onomàstica (Karolus) com de la toponímia (Catalonia)¹⁰.

La lectura del text poètic de Pere de Marca pot semblar a algun lector modern quelcom artificios i erudit, tanmateix, és una de les poesies més representatives de les tendències neo-llatines del segle XVIIè europeu i conserva, fins i tot per als historiadors de l'antigor i els medievalistes, una profunda significació, comparable als dibuixos de paisatges antics per part dels viatgers o a la pintura de contingut històric antic o bíblic de la mateixa època, caracteritzada per la mateixa complexitat d'elements formals.

Pere de Marca, nomenat visitador superintendent general de Catalunya des de l'any 1644, mantingué relació amb el Degà de Vic D. Joan Lluís de Montcada i amb el jurista Pere Joan de Marengas i tingué lloc una visita del famós erudit francès a Vic a la tardor de l'any 1648, essent aleshores bisbe de Cosserans, segons referència de l'Acta Capitular del 25 de Setembre de l'any esmentat¹¹.

L'elogi poètic de Vic escrit per Pere de Marca no és només un recull d'una tradició literària, és també el fruit d'una visita personal que el famós escriptor tingué ocasió de fer a la ciutat. D'aquesta forma Pere de Marca fa esment de les muralles antigues de la ciutat i de l'estat ruïnós d'algunes edificacions, fet històricament provat per altres fonts¹², al mateix temps que no recorda altres restes monumentals

9. Cf. a títol d'exemple el vers n. 13: *Fuderat indomitas ultrix iam dextra phalanges*, imitant Ovidi *Met.*XIII.355 *nec indomitae deberi praemia dextrae*, amb la inclusió del darrer terme del *sermo castrensis* present a Virgili. Per contrast, el vers precedent, *Instaret trepidis Karolus agminibus*, recorda Virgili. (*Aen.*XII.589-590). Així com l'expressió *excidium felix*, pot ésser una recreació d'altres dos versos virgilians. Cf. *Aen.*V.625-626. La tendència a fusionar dues reminiscències literàries hom pot trobar-la al vers 25: *Quae patrios exercet agros nunc bellica clades*, on la visió irònica del segon èpode d'Horaci, el famós *Beatus ille*, es torna dramàtica amb la inclusió de l'expressió *bellica clades*, imitada de *Livius* (XXII.4.1).

10. Així el vers 29 *Vindicias iterum Gullis Catalonia debet*, recull a la mateixa expressió un terme arcaic —*vindicias*— del llenguatge jurídic i el topònim medieval *Catalonia*. Per contrast, el vers 18 *Vicum e Maurorum faucibus eripiet*, recull una expressió ciceroniana. Cf. *Cic. de Or.* I.52.225; *id. Q.fr.* 1.1.6. Així mateix, el vers 28 *...dum furit hostis atrox*, recull a la seva forma verbal una particularitat morfològica present també a *Sidoni Apollinar.*(*Carm.*XXII.94). Les reminiscències es podrien seguir enumerant, però les esmentades poden permetre valorar el conjunt. Collell, a l'obra citada, escrivia dels versos de Pere de Marca: *hermosa composició mètrica del sabio prelado francés, que es sin duda alguna la composición en verso heróico más completa y más breve que se ha escrito en elogio de la antigua Ausona*. Cf. COLLELL, *op.cit.*, p. XLVII.

11. Cf. COLLELL, *op. cit.*, pp. XLVI-XLVII.

12. Cf. RESPONSUM DOMINI DE MARCA: *Ausona Romanis quondam exornata colonis*

*Ausona Romanae gloria prima togae,
Legibus invicti iam cesserat Ausona fati
Et dederat duro colla premenda jugo;
Scilicet Hispanas Maurus qui perdidit urbes
Ridebat cineres, Ausona victa, tuos.*

d'època romana, com el famós temple descobert l'any 1882, en enderrocar-se l'antic palau dels Comtes de Montcada. Pere de Marca recorda, en canvi, la influència cultural de la Roma antiga —Ausona Romanae gloria prima togae— i el refloriment posterior gràcies a l'església de Roma, que va restaurar l'antiga seu episcopal i contribuï també a enaltir la seva dignitat secular¹³.

Aquesta visió de l'Ausa romana i cristiana es troba també als escrits del propi degà Joan Lluís de Montcada, amic de Pere de Marca, el qual, en les seves epístoles llatines, presenta la datació segons la fórmula tradicional de cronologia cristiana —Anno Christi— unida a la menció del nom antic de la ciutat com Ausa. El topònim romà Ausona hom pot trobar-lo també en el segle XVIIIè en alguns escrits referents a la ciutat, com l'*Advertencia del tomo I de la copia del Episcopologio de Vich*, realitzada per D. Rafael de Vilosa, *caballero, catalán, noble de Aragón*, elogiat per Nicolás Antonio¹⁴.

Referent als seus escriptors o figures històriques de l'època romana és difícil establir avui la personalitat evocada per Pere de Marca en el seu segon vers: *Ausona Romanae gloria prima togae*¹⁵.

La visió de la realitat històrica de la ciutat s'havia reduït, i aquest fet explica la brevetat dels records històrics evocats i en especial de les restes monumentals. Tanmateix, el testimoni de Pere de Marca, que havia de tenir una gran influència posterior en grans escriptors i viatgers com Voltaire o Alexandre de Laborde, constitueix un testimoni concret entorn de l'antiga Ausa romana, per contrast amb la visió més general dels escriptors posteriors interessats per Catalunya, com els esmentats Voltaire i A. de Laborde¹⁶, a més de Stendhal, Baró de Danvilliers, Prosper Mérimée o Theophile Gautier. Aquest mateix fenomen de la visió general de Catalunya, més que no pas una referència concreta a totes i cadascuna de les seves comarques i ciutats històriques o monumentals, es troba també entre els escriptors i viatgers anglesos o els humanistes i estudiosos germànics, com Arthur Young, R.

*Excidium felix! Muros non polluit urbis
Extinctae Mauri foeda superstitio...
Excidium felix iterum, quod vindice tanto
Indiguit, lapsas qui repararet opes...*

13. PETRUS DE MARCA, *op.cit.*, vv. 19-20:

*Atque olim sociae quod non inviderat orbi
In sacris auxit Romana benigna decus.*

14. Cf. COLLELL, *op. cit.*, pp. XL-XLI i XLIV-XLV.

15. Cf. E. FLOREZ, *España Sagrada, | tomo XVIII. | contiene el estado antiguo | de la Iglesia Ausonense, hoy Vique*. Madrid. A. de Sancha, 1774 pp. 4,5-6,12-13, on recorda diferents personatges coneguts per l'epigrafia romana o la història. Cf. també J. LORENZO VILLANUEVA, *Viage literario | a las Iglesias de España |...; Viage á la Iglesia de Vique*, Año 1806, Valencia, Imp. de Oliveres, 1821. Cf. també els volums VII i VIII de la mateixa obra.

16. VOLTAIRE elogia Petrus de Marca, o Pere de Marca, en el seu llibre *Le siècle de Louis XIV*. Referent a Laborde, cf. ALEXANDRE DE LABORDE, *Voyage Pittoresque et Historique en Espagne* (1806). (= *Viatge Pintoresc i històric. El Principat*. Traducció i pròleg d'ORIOL VALLS I SUBIRÀ. Notes de J. MASSOT I MONTANER. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Col. Biblioteca Abat Oliva. 1974). Citem per l'edició traduïda. Cf. *op. cit.*, p. 182: *L'assenyat M. de Marca; ibidem*, p. 233: *les immenses recerques de M. de Marca...*

Swinburne, Joseph Townsend, entre els primers, o des de *Hieronymus Münzer* fins al *Baró von Minutoli* o l'epigrafista *E. Hübner*.

El record monumental de l'Ausa romana i el seu prestigi cultural al llarg dels segles fins a la invasió sarraïna restava doncs viu encara en ple segle XVIIè, de tal forma que l'elogi que li dedica el famós bibliòfil i historiador Pere de Marca, després arquebisbe de París, contribuï, si més no, a conservar aquest record viu del seu gloriós passat romà i medieval, ple de suggerències, tot transmetent-lo fins els segles posteriors, en què un nou renaixement contribuï al descobriment del seu famós temple romà, centre de l'Ausa antiga¹⁷.

17. Un dels grans estudiosos del temple romà de Vic fou Mn. J. GUDIOL I CUNILL. Cf. J. GUDIOL, *Nocions d'Arqueologia Sagrada Catalana*, vol. I, Barcelona, J. Porter, 1931² (*editio princeps*, 1902), pp. 78-80: *L'Arquitectura Romana... Els temples*. Cf. també del mateix autor la seva monografia titulada *L'Ausa Romana i el seu temple*, Biblioteca d'autors vigatans, vol. III, Vich, Gazeta Montanyesa, 1907.

Cf. també J. PUIG I CADAVALCH, *L'Arquitectura Romana a Catalunya* (vol. I de *L'Arquitectura Romànica a Catalunya* per J. PUIG I CADAVALCH, A. DE FALGUERA I J. GODAY), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1934² (*editio princeps*, 1909), *Llibre II. Els monuments*, cap. III: *Els temples*, pp. 107-111: *Temple de Vic*. Cf. també p. 324. El descobriment del temple romà a Vic va representar l'inici d'una nova època a la història de l'arqueologia romana a Catalunya. La visió tradicional de *A. de Laborde*, més pobra que no pas la de *Pere de Marca*, es va convertir en un testimoni històric. Laborde escrivia a principis de segle: *La ciutat de Vic, antigament Ausa, capital dels Ausetans, no té monuments antics*. E. HÜBNER, autor del volum corresponent d'epigrafia romana d'Hispania, *Corpus Inscriptionum Latinarum* vol. II: *Inscriptiones Hispaniae Latinae*, Berolini, apud G. Reimerum, 1869, p. 614 confessava no haver visitat la ciutat de Vic durant els seus estudis epigràfics a Catalunya. Tanmateix, però, l'any 1892, en publicar el segon volum de complement de la seva obra, el *Inscriptionum Hispaniae Latinarum Supplementum*, p. 987, es feia ja ressò de les troballes de l'any 1882, i en especial de la descoberta del temple. Entre els anys 1882 i 1892, la troballa va aparèixer comentada al *Boletín de la Real Academia de la Historia*, per J. DE LAURIÈRE, i al *Bulletin Monumental* de París, l'any 1888 per l'Abbé Ch. DIDELOT, amb les seves *Notes archéologiques sur la Catalogne*, (íbid., pp. 51-52: *Vich: Temple païen découvert*.)